

- психології ім.. Г.С.Костюка АГТН України. / за ред.. Максименка С.Д. - К.: Міленіум, 2005, т.7, вип..5, ч.2 - С.235-245
12. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості у межах і за межами буденності - К.: Либідь, 2003. - 376 с.
13. Черноушек М. Психология жизненной среды - М.: Мысль, 1989. - 174 с.

14. Швалб Ю.М. Эколого-психологические измерения образа жизни // Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України./ за ред.. Максименка С.Д. - К.: Міленіум, 2005, Т.7, вип..5, ч.2 - С.294-301

СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК БІОЕТИКИ В УКРАЇНІ: РЕЗУЛЬТАТИ АНКЕТНОГО ОПИТУВАННЯ

Дупленко Юрій Костянтинівич

професор кафедри екології, доктор медичних наук, професор Національного університету «Києво-Могилянська академія», факультет природничих наук, м.Київ
Мединська О.О.

Представлено соціологічний аналіз ставлення до біоетики, яке склалося в Україні нині. Аналізуються результати анкетного опитування 276 осіб за розробленою авторською анкетною, що відбиває актуальні аспекти біоетики. Зроблено висновки щодо формування в суспільстві адекватного ставлення до біоетичних категорій.

Ключові слова: анкети, природничники, гуманітарії, соціологічний аналіз.

Біоетика - це одна з характерних рис сучасної світоглядної парадигми, і тому курс біоетики, в деяких вищих навчальних закладах - екологічної, медичної або біомедичної етики - викладається практично повсюдно.

Історії біоетики і зокрема - в Україні, нами присвячено ряд публікацій [1, 2, 3]. В Києво-Могилянській академії курсу екологічної етики [4] надано в цілому історичного звучання, бо до останнього часу в цьому, як і в багатьох інших ВНЗ України, історія природознавства як окрема навчальна дисципліна не представлена.

В даному повідомленні узагальнено результати нашого подальшого дослідження - щодо сприйняття біоетики в суспільстві. Проведено аналіз анкетного опитування 276 осіб (випадкова вибірка).

Частота відповідей на кожне анкетне запитання представлена у відсотках від загальної кількості респондентів, які брали участь в обговоренні цього пункту анкети. При аналізі фіксувалися такі кількісні характеристики:

- відповіді в масиві респондентів у цілому;
 - статеві відмінності відповідей;
 - вікові відмінності відповідей (до 45 і після 45 років);
 - фахові (освітні) особливості відповідей.
- Респонденти з медичною, біологічною, екологічною і хімічною освітою склали групу т. зв. «природничників», з гуманітарною освітою - групу «гуманітарів». Кількісна обробка отриманих даних здійснювалась із застосуванням методу гістограм. Статистичні відмінності оцінювались за критерієм «хі-квадрат».

Розроблена анкета включала 39 питань, які стосувалися наступних аспектів біоетики: загальні дефініції; проблеми трансплантації органів і тканин; критерії настання смерті і евтаназія; старість і подовження життя;

вагітність, переривання її і генетичне обстеження; експерименти генно-інженерного характеру, клонування і експериментування на тваринах і добровольцях; ставлення до довілля; взаємовідносини лікаря і пацієнта.

Наводяться найбільш виразні результати аналізу.

Половина респондентів (51,2%) вважає, що біоетика поєднує і моральні настанови, і правові вимоги. Найкоректніше оцінюють категорії біоетики гуманітарії - 60,9% вважають, що це є комплекс моральних настанов і виховання. Природничники належать до прибічників змішування понять (54,1%).

Абсолютна більшість респондентів ставиться позитивно до трансплантації органів і тканин (80,6%). Ще виразніше підтримують її природничники (84,2%). Гуманітарії значно менше схильні до цього (68,8% «за» при 10,4% «проти»). Вікові особливості позиції виявляються в тому, що старші більш схвально ставляться до трансплантації, ніж молодші (83,8% і 76,6% відповідно), серед молодших більше тих, що вагаються (16,1%, у старших 9,4%). При цьому жінки більш стримано ставляться до трансплантації, ніж чоловіки, - 8,6% жінок «проти» (у чоловіків - 3,2%). Рівень статистичної відмінності ставлення природничників і гуманітаріїв до трансплантації $P < 0,01$ (величина хі-квадрат дорівнює 6,2).¹

Більше половини респондентів (57,2%) справедливо вважають за критерій смерті констатацію загибелі мозку і морально виправдовує в цьому разі відключення пацієнта від апаратної підтримки дихання і серцевої діяльності (18,9% «проти», 23,9% вагаються). Жінки налаштовані категоричніше «проти» (21,9%).

В більшості інших співставлень в подальшому аналізі спостерігається лише тенденція до відмінностей, яка статистично не підтверджується. В тих випадках, коли статистична достовірність розбіжностей є достатньою, це спеціально оговорюється

Старші в 63,5% є прибічниками мозкового критерію смерті, у молодших - 54,4%. Прибічники мозкового критерію смерті серед природничників складають 64,4%, серед гуманітарієв таких 39,6% (в них 18,7% «проти» при 41,7% тих, що вагаються).

Ставлення до евтаназії - як морально виправданої допомоги страждаючій людині піти з життя - майже у половини респондентів позитивне (49,1% при 27,2% негативних оцінок і 23,7% тих, що вагаються). Спостерігається невелика тенденція до статевих розбіжностей в оцінках: чоловіки трохи більше, ніж жінки, схильні виправдовувати евтаназію (51,0% і 48,1% відповідно «за» і 24,5% і 28,7% відповідно «проти»). Серед старших більше, ніж у молодших, тих, що налаштовані проти евтаназії (30,8%, а у молодших - 24,8%). Природничники більшою мірою є прибічниками евтаназії (51,2%) і менш вагаються в своїй позиції (20,6%). Гуманітарії, навпаки, меншою мірою погоджуються з евтаназією (33,3%, «проти» - 21,2%, вагаються 39,6%).

Коли ж питання ставиться в іншій модифікації - чи має право лікар приймати рішення про евтаназію конкретного безнадійного хворого (при умові що цей пацієнт, будучи при незатьмареній свідомості, висловлював бажання піти з життя), то тепер вже тільки 45,7% респондентів залишають лікарю це право, тоді як 35,4% - «проти» і 18,9% вагаються. Позиція природничників на користь евтаназії послаблюється («за» 45,5%), гуманітарієв - проти евтаназії - посилюється (31,9%). Негативних реакцій серед старших по віку респондентів стає ще більше («проти» - 40,2%). Старші також частіше (44,4%), ніж молодші (35,3%), проти легалізації евтаназії в Україні.

В той же час смертну кару як судовий вирок частіше підтримують саме старші респонденти (50,4%, серед молодших - 43,5%).

Старші респонденти також більшою мірою (72,7%), ніж молодші (61,3%) підтримують експериментальні пошуки шляхів прориву через видові ліміти тривалості життя. Якщо ж звернутися до загального пулу респондентів, то переважна їх більшість висловлюється «за» такі експериментальні пошуки - 68,1% при 22,2% «проти» і 9,7% тих, що вагаються. При цьому чоловіки більш виразно підтримують такі спроби - 84,9%, ніж жінки (59,7%). Жінки також набагато більш вагаються в оцінці - 13,4% (при 2,2% у чоловіків). Природничники теж виразно підтримують експериментальні спроби прорватися через видові межі (70%), у гуманітарієв - «за» висловлюється лише трохи більше половини респондентів.

Відносно забезпечення медико-соціальних потреб старих в такий же спосіб, як інших соціально незахищених верств населення - дітей, інвалідів, переважна більшість (90,7%) всіх респондентів висловлюється схвально (3,9% «проти» і 5,4% вагаються). При цьому жінки більш прихильно ставляться до старих (93,5%), ніж чоловіки (84,9%), чоловіки також більш вагаються, ніж жінки (10,8% і 2,7% відповідно). Виявляється досить несподівана ситуація: серед тих, хто проти визнання літніх людей на рівні інших соціально незахи-

щених верств населення, старших більше (6%), ніж молодших (2,2%).

При постановці питання - кому повинен лікар віддати перевагу в умовах обмежених можливостей - переважна більшість респондентів вагається (71,1% при 24,2% «за молодих» і 4,7% «за літніх»). Природничники теж більше підтримують молодих (25,4%, тоді як «за літніх» - 4,3%), гуманітарії трохи менше підтримують молодих (17,4%) і трохи більше - літніх людей (6,5%).

Щодо ставлення до абортів, то більша частка респондентів (43,9%) їх не схвалює, 32,7% «за» при 23,4% тих, що вагаються. Чоловіки і жінки оцінюють аборт неоднаково: жінки більше не схвалюють (44,6%), ніж схвалюють (29,6%), а у чоловіків позиція менш визначена - не схвалюють 42,4%, а схвалюють 39,1%. Старші більш позитивно ставляться до переривання вагітності, ніж молодші. Позиція природничників досить стушована - «за» 37% і «проти» 38,9%. Гуманітарії ж, навпаки, значно виразніше не схвалюють аборти (60,4%) при 16,7% «за» і 22,9% тих, що вагаються, - позиція більш визначена, ніж у загальному масиві. Статистична достовірність різниці в позиціях природничників і гуманітарієв $P < 0,01$ (величина χ^2 -квадрат дорівнює 9,07).

Генна інженерія викликає у респондентів в цілому схвальну реакцію: її застосування з терапевтичною метою підтримують 73,6% (при 12,3% «проти» і 14,1% тих, що вагаються), з метою ж подовження життя - підтримуючих і не підтримуючих (разом з тими, що вагаються) приблизно порівну - 52,2% «за», 20,5% «проти» і 27,3% вагаються. Тобто більше підтримують терапевтичну мету генно-інженерних втручань, ніж намагання подовжити життя.

Що стосується клонування - його у тварин підтримують 47,7% (при 38,7% «проти» і 13,6% тих, що вагаються), у людини ж, в основному, - не підтримують (68,2%) при 12,6% «за» і 19,1% тих, що вагаються. Жінки більш негативно, ніж чоловіки, налаштовані до клонування, особливо у людей - 74,6% «проти».

Клонування у тварин природничники підтримують виразніше, ніж у загальному масиві. На відміну від природничників серед гуманітарієв експерименти з клонування збирають небагато прихильників: у тварин - 22,9% при 47,9% «проти», а у людини підтримують ще менше - 8,3%. Тобто гуманітарії проти клонування взагалі.

Експерименти на добровольцях респонденти в більшості підтримують (73,2%) при 11,1% «проти» і не підтримують - на карних злочинцях (55,8% при 21,7% «за» і 22,5% тих, що вагаються).

Взаємини з докільям як моральну категорію, в основному, підтримують всі респонденти, більш чітка позиція у старших респондентів (94%), в молодшій групі - 91,8%. Переважна більшість (86,3%) не вважає морально виправданим ризик руйнування докілья задля економічних інтересів людської цивілізації. При диференціюванні відповідальності при забрудненні середовища основного винуватця шукають, перш за

все, на рівні держави, потім на рівні підприємств і лише в останню чергу - на рівні конкретного порушника технології чи техніки безпеки.

Більшість респондентів (64,6%) не схильна до впровадження генно-модифікованих організмів і продуктів (ГМО) - при 17,9% згодних із впровадженням і 17,5% тих, що вагаються. Жінки більш категорично «проти». При цьому майже всі групи респондентів вважають за необхідне маркірування таких продуктів ж генетично-модифікованих (від 92 до 94,5%).

Важливим біоетичним аспектом є ставлення до лікарської таємниці та, як варіант, - моральне право на інформування безнадійно хворого про його справжні діагноз і прогноз. 46,2% респондентів підтримують право лікаря на таке інформування при 18,3% «проти» і 35,5% тих, що вагаються. Цікаво, що природничники - на відміну від інших - меншою мірою підтримують своє право на адекватне інформування пацієнта: «проти» 21%.

Досить виразною також є оцінка доцільності створення хосписів: 78,5% підтримують існування хосписів (при 9,7% незгодних і 11,8% тих, що вагаються). Звичайно, старші респонденти більш виразно підтримують ідею хоспису - 90,6% («Праги» 3,4%), серед молодших - 68,6% прихильників, а противників 14,6%.

З наведеного аналізу очевидні наступні висновки щодо сприяння формуванню адекватного ставлення до біоетичних категорій:

1. Необхідно намагатися подолати існуюче в більшості некоректне розуміння змісту поняття «біоетика».

2. Евтаназія викликає неоднозначне ставлення, особливо, коли йдеться про конкретне прийняття рішення лікарем. Тому потрібна копійка пояснювальна робота, спрямована на сприйняття суспільством необхідності легалізації евтаназії в Україні.

3. При надихаючій в цілому тенденції в суспільстві не схвалювати ризик руйнування довкілля задля технологічного прогресу, видається за доцільне сприяти більш персоніфікованому диференціюванню відповідальності при забрудненні середовища, ніж те, що має місце сьогодні.

Висловлюю щирю подяку співробітникам Інституту геронтології АМН України, спільно з яким виконувалась ця робота, особливо - доктору медичних наук, професору Володимирі Войтенку за консультації та ідейну допомогу і за технічну допомогу - Євгенії Олейніковій і Наталії Кошель.

Література

1. Дупленко Ю.К. Еколого-етичні засади: їх становлення і сучасний розвиток // НаУКМА. Наукові записки. Т.43. Біологія та екологія. - К.: Видав. Дім «Києво-Могилянська академія». - 2005.- С. 64-69.
2. Дупленко Ю.К. Історичний розвиток біоетичних засад сучасного світогляду // Наука та наукознавство. - 2005. - № 1. - С. 63-68.
3. Duplenko Y. Bioethics and its constituents: Environmental ethics and aging human moral (Origin and current status) // Proceedings of the First International conf. "Traditional medicine and materia medica" (Baku, 12-14 June, 2006). 5p. [<http://www.aamh.az/index.files/20.htm>]
4. Замостьян В.П., Дупленко Ю.К. Біоетика та її складові // Наука та наукознавство. - 2007. - № 1. - С. 40-45.